

А. М. Кучерявий,
начальник управління будівництва, архітектури та землекористування,
Святошинська районна у місті Києві державна адміністрація, м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0001-5344-3911

DOI: 10.32702/2306-6814.2021.12.44

ГЕНЕЗА ТЕОРЕТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ НА СУТНІСТЬ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ

A. Kucheriavyi,
Head of the Department of Construction, Architecture
and Land Use Svyatoshinskaya district in the city of Kiev public administration

GENESIS OF THEORETICAL VIEWS ON THE ESSENCE OF THE STATE BUDGET SYSTEM

Встановлено, що основою побудови бюджетної системи є бюджетний устрій, який трактується як організація і принципи побудови бюджетної системи, її структури, розподіл доходів і видатків між окремими ланками, правові основи функціонування бюджетів, встановлення характеру взаємовідносин між бюджетами, взаємозв'язок між окремими ланками бюджетної системи. Обгрунтовано, що дослідження сутності бюджетної системи будь-якої країни слід починати з історичного екскурсу процесу становлення державності. Узагальнення поглядів класиків наукової економічної теорії про фінансову систему, де її основними елементами виступають бюджет і бюджетна система дало можливість означити еволюцію наукових шкіл: неокласики стверджували, що на державу та її фінансову систему покладається здійснення низки завдань зі структурної перебудови господарства, стимулювання науково-технічного прогресу, заохочення інновацій. Поряд із короткостроковою фінансовою політикою держава повинна формувати фінансову стратегію з метою довгострокового стимулювання економічного зростання; неолібералісти пропагували, що держава за допомогою бюджету, податків, системи державних видатків і державного кредиту повинна забезпечувати як добробут суспільства загалом, так і кожного його громадянина, і цим самим — узгодженість і збалансованість інтересів у суспільстві, а також обгрунтували, що державний бюджет один з найефективніших засобів вирішення економічних проблем, досягнення економічної стабільності, важливий регулятор економіки, інструмент економічного планування; прихильники класичної теорії державних фінансів ХХ ст. переконували, що обмінна вартість базується на оцінці споживчої вартості економічних товарів окремими суб'єктами, де цінність виникає із людського сприйняття корисності, а люди виробляють економічні товари, бо цінують їх.

It is established that the basis for building a budget system is the budget system, which is interpreted as the organization and principles of building a budget system, its structure, distribution of revenues and expenditures between individual links, legal basis for budgets, establishing the nature of relations between budgets, the relationship between individual links systems. It is substantiated that the study of the essence of the budget system of any country should begin with a historical digression of the process of statehood. Generalization of the views of the classics of scientific economic theory of the financial system, where its main elements are the budget and the budget system made it possible to determine the evolution of scientific schools. It is established that the neoclassicists claimed that the state and its financial system are entrusted with the implementation

of a number of tasks on the structural restructuring of the economy, stimulating scientific and technological progress, encouraging innovation. Along with short-term financial policy, the state must formulate a financial strategy to stimulate long-term economic growth. It is also stated that the activities of the state, according to the neoclassicists, should be limited to the development of financial policies related to the formation of economic and social development programs, and their implementation should be carried out by private entrepreneurs. The main task of financial policy is to support the development of competitive forces in the private sector that contribute to the growth of production and employment. It is proved that with the help of the state it is possible to achieve a rational ratio between the factors of production, ie to reduce the total amount of public expenditures and change their structure: to increase the share of expenditures related to the promotion of scientific and technological progress. It is determined that neoliberals advocated that the state through the budget, taxes, public spending system and public credit should ensure the welfare of society as a whole and each of its citizens, and thus – the coherence and balance of interests in society.

Summarizing the results of the theoretical study, it was found that proponents of the classical theory of public finance of the twentieth century argued that exchange value is based on the assessment of consumer value of economic goods by individuals, where value arises from human perception of utility, and people produce economic goods because they value them.

It was found that the representatives of this school promote that the impact of taxation affects not only the political and economic situation in the country, but also the social behavior of people: due to excessive tax pressure to try to achieve social justice by increasing spending on social needs. Irrational. It was found that from the point of view of interpretation of taxes as an insurance premium and a form of collective savings, taxes are considered as a payment for the accumulation of funds for use by the state in case of a certain risk.

*Ключові слова: бюджетна система, бюджетний устрій, фінанси, дохід бюджету, видатки бюджету.
Key words: budget system, budget system, finances, budget revenue, budget expenditures.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Бюджетний устрій виступає основою побудови бюджетної системи, що передбачає розподіл доходів і видатків на потреби суспільства. Багатогранність та складність утворення і функціонування бюджетів, взаємовідносин між ними та між окремими елементами бюджетної системи обумовили дослідження генези теоретичних поглядів на сутність бюджетної системи держави.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Еволюцію теоретичних підходів до виникнення бюджетної системи держави розглядали у своїх наукових розвідках такі вчені-економісти: В. Дем'янишин, О. Кириленко, В. Кравченко, І. Луніна, Р. Масгрейв, В. Опарін, У. Оутса, К. Павлюк, Н. Ріо, С. Слухай, В. Федосов, С. Юрій та інші.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичний аналіз фактів, накопичених вітчизняною і закордонною наукою та практикою, дозволяють виявити причини виникнення та розвитку бюджетних систем у країнах. Потреба у такому аналізі полягає у необхідності розуміння: особливостей бюджетування в різні епохи і в різних країнах, еволюції організаційної основи взаємовідносин між бюджетами та окремими їх ланками та процесу регулювання міжбюджетних відносин.

ВИКЛАД ОСНОВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основою побудови бюджетної системи є бюджетний устрій, який трактується як організація і принципи побудови бюджетної системи, її структури, розподіл доходів і видатків між окремими ланками, правові основи функціонування бюджетів, встановлення характеру взаємовідносин між бюджетами, взаємозв'язок між окремими ланками бюджетної системи.

Бюджетна система як сукупність окремих ланок, юридично пов'язаних між собою, базується на загальноприйнятих принципах. В унітарних країнах бюджетна система має дві ланки: центральний і місцевий бюджети. В федеративних країнах (США, Німеччина, Росія) до цих ланок додаються бюджети членів федерації.

Дослідження сутності бюджетної системи будь-якої країни слід починати з історичного екскурсу процесу становлення державності. В епоху давнього світу сформувався устрій суспільства, що складався з родових племенів. Поступовий розвиток суспільного життя цих племен призвів до певної індивідуальності побудови економіки, що базувалася на виробництві аграрної продукції, торгівлі та зачатках видобувної промисловості. Бюджетна система того часу представляла собою перерозподіл благ серед родових племенів. У цей період обговорювалося питання становлення системи оподаткування з метою забезпечення потреб держави.

У V—X ст. (ця епоха отримала назву "темні часи") на основі античної думки утворюється феодальний

устрій. У суспільстві відбувається метаморфоза: самодостатні утворення втрачають свою економічну могутність, а більш слабкі, натомість, переймають їх досвід і починають розвиватися. З'являються самодостатні відносно великі господарства, які і формують економіку, при цьому, торгівля і ремесляне виробництво почали втрачати свої темпи. Оподаткування представлено податками та даниною. Звідси, грошові відносини розвиваються досить мляво.

Серединні часи періоду X ст. — XIII ст. ознаменувалися трансформацією відносин у суспільстві, дії яких спиралася на релігійне та філософське вчення, де ядром цих вчень виступали морально-етичні податково-бюджетні імперативи. В цей період почали з'являтися питання щодо розгляду сутності податків і видатків та об'єктивного перерозподілу останніх з метою задоволення потреб суспільства у призмі релігійних вчень.

Більш предметно формуванням казни та розподілом коштів з неї почали займатися меркантилісти (пізні середньовіччя (XIV ст. — XVI ст.), які означили створення податкової та казначейської системи і разом з цим, заходи по сприянню розвитку економіки держави через податкові преференції. А. Бояр стверджує, що вперше категорію "бюджет" та механізм його затвердження парламентом з певною періодичністю почали використовувати в Англії, а потім вже і в європейських країнах [1, с. 16].

З кінця XVI ст. — середина XVII ст. відбувається розквіт вчення меркантилістів, що сприяло розширенню економічної діяльності, де держава виступила ініціатором цього процесу, при цьому, податкова та бюджетна складова є основним елементом даного розвитку.

У XVII ст. — XVIII спираючись на вчення камералістів та фізіократів у суспільстві відбуваються метаморфози у бік необхідності існування держави при наявності податкової і бюджетної систем. Відбувається розгляд застосування оптимальних ставок оподаткування. Варто вказати, що такі представники камералістів, як Зонфельда Д. та Бехера Д. переконували у своїх працях, що при фінансуванні потреб суспільства з казни держави, наміри уряду повинні будуватися у призмі довгострокового економічного розвитку країни [2]. Вони довели, що скорочення податків, а звідси і зменшення надходження коштів до державного бюджету, у майбутньому може призвести до збільшення обсягів податкових сплат за рахунок сприятливої податкової політики (прим. авт.).

Поява такої науки, як політична економія (XVIII ст.) дала можливість означити, що бюджет держави є одним із основних інструментів регулювання економіки. Такої думки притримувалися яскраві представники когорти вчених того часу: К. Вікселль, Т. Мальтус, Дж. Мілль, Ж. Сей, А. Сміт, Д. Рікардо. Так, А. Сміт, у своїй славнозвісній праці "Багатство націй" представив перелік джерел доходів і статей видатків і стверджував, що всі піддані держави повинні сплачувати податки залежно від їх доходів і податки повинні бути зрозумілими [3, с. 639].

Слід вказати, що він один з перших вчених-економістів, чітко окреслив, що коти з державної скарбниці повинні направлятися на виконання безпосередніх функцій держави, тобто утримання правосуддя, фінан-

сування оборони, освіти, забезпечення громадського порядку, будову мостів, доріг тощо [3, с. 723—724].

Д. Рікардо розширив перелік податків доповнивши його податками на землю, прибуток, заробітну плату, житло, споживчі товари тощо. Суттєвим досягненням цього вченого розробника стала праця "Принципи політичної економії" в якій він виклав результати дослідження стосовно тріади успіху будь-якого адміністративного устрою, тобто нащо можновладці повинні звертати увагу при плануванні бюджету: тісна залежність між обсягами виробництва, кількістю мешканців території та податковими сплатами [4, с. 105].

XIX ст. — початок XX ст. (класичне вчення Дж. Ст. Мілля та марксизм) характеризується встановленням, що бюджетно-податкова сфера виступає інструментом перерозподілу багатства для задоволення потреб населення у соціальних потребах, що у свою чергу суттєво впливає на активізацію економіки в країні. Дж. Мілль поділяв погляди А. Сміта та вперше запропонував розрізняти податки на прямі і непрямі. [5, с. 619—684].

З вище означеного, можна зробити висновок, що середина XVII ст. — початок XIX ст. (класична школа) ознаменувалася підйомом розвитку теми: держава — податкова та бюджетна сфери — капіталісти. Суспільство починає розумітися на формах оподаткування.

Варто вказати і на вчення Сперанського М., напрацювання якого актуальне і нині, а саме: він стверджував, що при розробці бюджету держави на майбутній період необхідно впроваджувати заходи для досягнення позитивного результату на дві складові, перша — скорочення видатків та збільшення доходів через збільшення ставок непрямих податків та продажу державного майна, що діє і нині в нашій країні. Друга складова полягала у розробці і застосуванні методології при складанні бюджету, сутність якої полягала би у забезпеченні стійкості бюджету і збалансованості видатків завдяки їх поділу на необхідні (незмінні), які виконуватися повинні обов'язково), корисні, проте їх, за потреби, можна відкласти і надлишкові (у разі недостатнього бсягу доходів, їх можна не фінансувати) [6, с. 7—32].

80-ті рр. XIX ст. — 30-ті рр. XX ст. був розвинений маржиналізм, погляди вчених цієї наукової школи були зосереджені на побудові інфраструктури економіки, що спиралась би на сталу бюджетну і податкову існуючу систему держави. Слід вказати, що в ці часи з'явилися одночасно два напрями в економічній науці: економіка добробуту і макроекономіка. Прихильники першого напрямку: А. Маршал, В. Паретто, А. Пігу, Дж. Хікс та ін. стверджували, що регулятором економічних процесів виступає державний бюджет [7, с. 696—712].

Прихильники іншого економічного напрямку, представниками якого виступали Л. Мізес, Дж. Кейнс, П. Самуельсон, Ф. Модільяні, Дж. Тобін та ін., пропагували, що державний бюджет — це важіль впливу на виробництво, інфляцію, безробіття. На нашу думку, погляди учених розробників співпадали у наступному: вдало розроблений і впроваджений у практичне буття є інструментом економічного зростання в країні [8].

Протягом 30—50-ті рр. XX ст. (кейнсіанство) відбулося становлення поглядів до бюджетно-податкової політики не тільки як інструменту перерозподілу багат-

ства у суспільстві, а і як регулятор економічного розвитку (між накопиченням та споживанням).

У 50—70-ті рр. ХХ ст. (монетаризм та неолібералізм) розширяються повноваження держави, дії останньої здійснюються завдяки розробці і впровадженню бюджетно-податкових заходів.

Кінець 70-х рр. ХХ ст. — до тепер (інституціоналізм) бюджетна та податкова політика є одним із основних важелів створення та розвитку інститутів.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновки, що бюджет виступає ядром у фінансовій системі держави. За допомогою бюджету держава здійснює свою фінансово-економічну, соціальну політику та інші питання, які лежать поза межами економічної сфери.

Загальновідомо, що назва головного кошторису (розпис доходів і видатків) будь-якої країни, тобто "бюджету" належить Франції, що має переклад — торбина, шкіряний мішок. Далі цей термін поширився у Англії, а згодом і у всіх країнах Європи.

Визначення сутності бюджету за результатами дослідження Бланкарта Ш. [9, с. 33—34] належить Кене Ф. і Тюрго Р., де вони означили, що оподаткування — це дохідна частина бюджету, проте чітке представлення бюджетної системи у їх працях відсутнє.

Петті В. належить право першості серед науковців стосовно розрахунку потенційних джерел державних доходів (національного багатства і національного доходу).

Сміт А. і Рікардо Д. розкрили причини взаємозв'язку державних фінансів з економічною системою. Цікавою є думка Сміта А., яка актуальна і у наші часи: від відстоював зменшення державних витрат на вирішення політичних гасел держави, але, при цьому, стверджував, що необхідно направляти державні видатки на розвиток освіти, інфраструктури тощо.

Необхідність державного втручання у процеси економічного розвитку більш конкретно визначив Вагнер А., Вебер М., Шмоллер Г., пропонуючи здійснювати фінансову підтримку окремим галузям національного господарства з метою активізації економічних процесів.

Слід вказати, що Вагнеру В. належить визначення категорії "фінансова економіка", яку він ототожнював з державним бюджетом. Хоча, на нашу думку, цю категорію, що він запропонував, варто трактувати як фінансова економіка, бо пояснював її як "перебіг" фінансових ресурсів з матеріальної сфери діяльності в нематеріальну. В його однойменному законі, або ще цей Закон називають як "Закон зростаючих суспільних витрат" [10, с. 5—15]. Він писав, що розвиток суспільства, економіки повинні супроводжуватися збільшенням частки державних витрат у валовому внутрішньому продукті [11, с. 80—97].

Варто зазначити, що Кейнсу Дж. належить теорія бюджетної системи, згідно з якою безробіття і кризові явища в економіці з'являються через неефективне використання ресурсів, що наявні у неї. Він першим із науковців, висунув теорію, про те що, державний бюджет і фінансова політика виступають основними важелями регулювання розвитку економічних процесів і створення робочих місць, подолання депресивності в регіонах тощо.

Е. Ліндаль і Г. Мюрдалем пропонували програмування довгострокового бюджету, тобто згідно з їхньою ідеєю про "циклічне балансування" у період кризи дефіцит коштів у бюджеті повинні невілюватися надлишковими коштами, які утворилися у період економічного зростання. Таких поглядів притримувався і С. Леланд, тобто політика держави відносно фінансування видатків з державного бюджету повинна корелюватися з економічними циклами.

До нині актуальною виступає теорія "вбудованого бюджетного стабілізатора", що ґрунтується на поглядах Дж. Кейнса відносно податків, які він розглядав як механізм "вбудованого стабілізатора". Науковці "пішли далі" керуючись цією ідеєю і почали розглядати видатки бюджету і доходи бюджету (податки) як вмонтовані стабілізатори в економічний механізм державної системи. Тобто, фінансуючи з державного бюджету певну адміністративну територію, можна забезпечити на ній гідний рівень життя, що спонукатиме мешканців цього осередку не переїжджати у більш економічно розвинений регіон, а розвивати підприємництво на місцях, забезпечуючи при цьому створення робочих місць і збільшення податкових надходжень у бюджеті усіх рівнів.

Слід звернути увагу на такі терміни під час дослідження генези теоретичних поглядів на сутність бюджетної системи як "фіскальні гальма" і "фіскальні дивіденди", які запропонував Хеллер У. Тобто, коди інфляційні процеси стримують економічний розвиток, уряд починає намагатися збільшити дохідну частину бюджету через збільшення ставки прибуткового податку чи розширення бази оподаткування цим податком, поряд з цим відбувається зниження рівня купівельної спроможності ("гальмується" купівельний попит). Натомість зменшення ставок оподаткування прямо пропорційно впливає на активізацію виробничих процесів, підвищення рівня зайнятості, а звідси і збільшення обсягів ВВП, що цей вчений називає "фіскальний дивіденд".

У сучасних умовах, пов'язаних з глобалізацією економічних процесів, що відбуваються у світі, і направленням вектору вітчизняної економічної політики у бік євроінтеграції, напрацювання вченого-економіста Харрода Р. мають архіважливе значення, що полягає у результатах його напрацювань стосовно створення спеціального міжнародного органу, який виступав регулятором бюджетних коштів співтовариства країн з метою нівелювання процесів під час економічних чи політичних катаклізмів. Тобто цей орган мав би право перерозподіляти надлишки коштів від одних країн на підтримку бюджетів інших держав, які потребують бюджетних коштів.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження стало очевидно, що інтеграція країн у світову економіку потребує розширення предмету дослідження у призмі інтернаціоналізації виробництва. Узагальнення теоретичних підходів до сутності бюджетної системи держави дало можливість зробити висновок, що у сучасних умовах розвитку економічних процесів, виникає потреба поглибленого вивчення міждержавної бюджетної моделі, що ґрунтується на концепції інтернаціональних економічних зв'язків.

Література:

1. Бояр А.О. Трансформація бюджетної моделі ЄС в умовах глобальної фінансової турбулентності. Луцьк: Веда-Друк, 2014. 256 с.

2. Grimmer-Sjlem E. The Rise of Historical Economics and Social Reform in German 1864—1894 & New York: Oxford University Press, 2003. 352 p.

3. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. URL: https://www.researchgate.net/publication/31729988_An_Inquiry_into_the_Nature_and_Causes_of_the_Wealth_of_Nations_Volume_II (дата звернення: 21.01.2016).

4. Ricardo D. On the Principles of Political Economy and Taxation. London: John Murray, 1817. URL: <https://www.christies.com/en/lot/lot-1560013> (дата звернення: 21.01.2016).

5. Mill, John Stuart (1848), Principles of Political Economy with Some of their Applications to Social Philosophy. URL: https://books.google.com.ua/books?id=hloBAAAAQAAJ&q=editions:t7zOpA7-edsC&pg=PR1&redir_esc=y#v=onepage&q=editions%3At7zOpA7-edsC&f=false

6. Чугунов І.Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку. Київ: НІЦС, 2003. С. 7—32.

7. Kaldor N. Welfare propositions of economics and interpersonal comparisons of utility, 1939. URL: https://web.archive.org/web/20160322103228/http://www.hujingbei.net/upload/2007_11/0711071436-1173.pdf (дата звернення 30.01.2015 р.)

8. Mises L. Theorie des geldes und der Umlaufmittel. URL: https://cdn.mises.org/Theorie%20des%20geldes%20und%20der%20Umlaufmittel_2.pdf (дата звернення: 15.06.2021).

9. https://cdn.mises.org/Theorie%20des%20geldes%20und%20der%20Umlaufmittel_2.pdf (дата звернення 25.01.2015 р.).

10. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: вступ до фінансової науки / Ш. Бланкарт; пер. з нім. С.І. Терещенко та О.О. Терещенка. К.: Либідь, 2000. — 654 с., С. 33—34.

11. Біль Д. Закон Вагнера: до останньої версії статті Адольфа Вагнера, опублікованої 1911 р., та її переклад / Д. Біль // Журнал Європейської економіки. 2003. Т. 3 (1). С. 5—15.

12. Балацкий Е. Закон Вагнера, кривая Арми-Рана и парадокс богатства / Е. Балацкий // Общество и экономика. 2010. № 9. С. 80—97.

References:

1. Boiar, A.O. (2014), Transformatsiia biudzhetnoi modeli YeSv umovakh hlobal'noi finansovoi turbulentsi [Transformation of the EU budget model in the conditions of global financial turbulence], Veda-Druk, Luts'k, Ukraine.

2. Grimmer-Sjlem, E. (2003), The Rise of Historical Economics and Social Reform in German 1864—1894, Oxford University Press, New York, USA.

3. Smith, A. (1977), "An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations", available at: https://www.researchgate.net/publication/31729988_An_Inquiry_into_the_Nature_and_Causes_of_the_Wealth_of_Nations_Volume_II (Accessed 15 June 2021).

4. Ricardo, D. (1817), "On the Principles of Political Economy and Taxation. London: John Murray", available at: <https://www.christies.com/en/lot/lot-1560013> (Accessed 15 June 2021).

5. Mill, J.S. (1848), "Principles of Political Economy with Some of their Applications to Social Philosophy", available at: https://books.google.com.ua/books?id=hloBAAAAQAAJ&q=editions:t7zOpA7-edsC&pg=PR1&redir_esc=y#v=onepage&q=editions%3At7zOpA7-edsC&f=false (Accessed 15 June 2021).

6. Chuhunov, I.Ya. (2003), Biudzhetniy mekhanizm rehuliuivannia ekonomichnoho rozvytku [Budgetary mechanism for regulating economic development], NISchS, Kyiv, Ukraine, pp. 7-32.

7. Kaldor, N. (1939), "Welfare propositions of economics and interpersonal comparisons of utility", available at: https://web.archive.org/web/20160322-103228/http://www.hujingbei.net/upload/2007_11/07110714361173.pdf (Accessed 15 June 2021).

8. Mises, L. (1912), "Theorie des geldes und der Umlaufmittel", available at: https://cdn.mises.org/Theorie%20des%20geldes%20und%20der%20Umlaufmittel_2.pdf (Accessed 15 June 2021).

9. Blankart, Sh. (2000), Derzhavni finansy v umovakh demokratii: vstup do finansovoi nauky [Public finance in a democracy: an introduction to financial science], Lybid', Kyiv, Ukraine, pp. 33—34.

10. Bil', D. (2003), "Wagner's Law: to the latest version of Adolf Wagner's article, published in 1911, and its translation", Zhurnal Yevropejs'koi ekonomiky, vol. 3 (1), pp. 5—15.

11. Balatskyj, E. (2010), "Wagner's law, the Armei-Rahn curve and the wealth paradox", Obschestvo y ekonomyka, vol. 9, pp. 80—97.

Стаття надійшла до редакції 21.06.2021 р.

www.economy.nauka.com.ua

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

**Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)
Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292**

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73